

Tuin van rust en stilte

100 jaar R.K. Begraafplaats Adelbert in
Bloemendaal

Tekst Anja Krabben Foto's Frank Hanswijk en Anja Krabben

*even bevroren als
de laatste adem
staan de namen gebeiteld
op verstilte
groen uitgeslagen
grafmonumenten*

UITGEVER Stichting Eindelijk, Amsterdam
TEKST Anja Krabben
GEDICHTEN Tonneke Gieske-Post
FOTOGRAFIE Anja Krabben en Frank Hanswijk (p. 2-3, 17)
FOTO COVER Kindergraf op R.K. Begraafplaats Adelbert
EINDREDACTIE Koos Dubbelman
VORMGEVING Leffe Goldstein
DRUK Patria, Amersfoort
OPLAGE 1.500

Bloemendaal / Amsterdam 2024

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De publicatie kwam mede tot stand met steun van Stichting Bloemendaal Initiatief, Stichting Ons Bloemendaal, het Cultuurfonds, J.C. Ruigkok Stichting en particuliere donateurs.

Geïnteresseerd in een uitgave over uw begraafplaats?
Kijk op www.stichtingeindelijk.nl.

Tuin van rust en stilte

100 jaar R.K. Begraafplaats Adelbert in
Bloemendaal

Voorwoord

Zodra ik door de poort van R.K. Begraafplaats Adelbert in Bloemendaal wandelde eind 2022, voelde ik: dit is een plek waar ik graag wil zijn.

Alles werkte ook mee op die stralende herfstdag. Een strakblauwe hemel, de zon, een tapijt van oranje, rode en bruine herfstbladeren; de gele bladeren hingen nog aan de bomen. Een wit spoor van chrysanten die in potten op een groot deel van de graven stonden – twee weken daarvoor was Allerzielen gevierd.

Ik werd gastvrij ontvangen door de beheerder, Jan Steffens, die ik zou interviewen voor het vakblad *De Begraafplaats*. Enthousiast vertelde hij over begraafplaats Adelbert, die hij vrijwillig beheert. Liefdevol praatte hij over de plek, de mensen die er begraven liggen en de mensen die zij achterlieten. Diezelfde liefde en hetzelfde enthousiasme zou ik later bij de (ook vrijwillige) bestuursleden aantreffen.

De bijzondere kapel bleek de kers op de taart, ‘de huiskamer van de begraafplaats’, aldus Steffens, die elke dag open is en waar weer een andere groep vrijwilligers voor zorgt. Zoals het licht valt door de kleurrijke ramen, de bijzondere vorm van het gebouw, de details, de kroonluchter, de kleurrijk betegelde vloer met in het midden de plek, met donkere tegels aangegeven, waar de kist met de overledene kan staan.

U begrijpt mijn blijdschap toen het bestuur van Adelbert mij de opdracht gaf tot het schrijven van dit boekje ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de begraafplaats. *Tuin van rust en stilte* verhaalt van de (ontstaans)geschiedenis van deze plek, vertelt over de mensen die er begraven liggen, die er komen, die er werken, en er wordt gekeken naar de toekomst.

De titel van dit boekje verwijst naar de woorden die sommige voorgangers bij een begrafenis op Adelbert aan het graf uitspreken: ‘Welkom in de tuin van rust en stilte.’

*begraafplaats Adelbert
een zachte rustplaats
aan de duinrand
geen scherpe geluiden
van gebroken schelpen
onder mijn voetafdruk
glooiend tapijt van mos
een rustbed
in het zachte groen
heuvels
zwanger van groeves
je geborgen weten
in moeder aarde
een plaats van namen
in steen en glas
verhalen om vast te houden
te herinneren
en
te blijven zeggen*

Een feest voor Bloemendaal!

‘**W**elk een voorrecht, welk een vreugde, welk een feest voor Bloemendaal!’ jubelt pastoor Willenborg in mei 1917 in een ‘Brief aan de Parochianen der nieuwe Parochiekerk van de allerheiligste Drie-ëenheid, te Bloemendaal’. Een jaar eerder had Laurentius Willenborg (1876-1945), toen kapelaan in de Sint Bavo te Haarlem, de opdracht gekregen van de bisschop van Haarlem om van een gedeelte van de parochie van O.L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen te Overveen een nieuwe, zelfstandige parochie in Bloemendaal te vormen en daarvoor een kerk te bouwen.

Eind 1916 wordt hotel Welgelegen aangekocht voor 50.000 gulden. Daar werd de eerste tijdelijke hulpkerk gevestigd.

De nieuwe parochie telt 316 katholieken in 97 gezinnen, van wie er 28 hun plichten niet meer vervullen, schrijft kapelaan Van Eden, die tot dan toe vanuit Haarlem voor Bloemendaal had gezorgd, aan Willenborg.

Springer

Zes jaar later ontstaat de behoefte aan een eigen parochiebegraafplaats. Aan Willenborg de opdracht hiervoor te zorgen. In juni 1923 wordt een stuk grond aangekocht, dat onderdeel was van het landgoed Dennenheuvel en in eigendom van de zusters van de congregatie de Goede Herder. De aanleg van het kerkhof wordt betaald met giften en een lening. Landschapsarchitect Leonard Anthony Springer (1855-1940) wordt gevraagd het ontwerp te maken. Er is een ontwerp-tekening

van zijn hand bewaard gebleven alsook een briefje van 11 maart 1923 waarin hij rept van een begraafplaats met ‘een oppervlakte van circa 1,4200 meter.’ Er was plek voor ruim 900 graven.

Springer was geen katholiek – bij anderen die werden ingehuurd door de parochie was dit een voorwaarde –, maar wellicht was Springer al zo bekend en goed in het ontwerpen van begraafplaatsen, dat zijn atheïsme geen belemmering vormde. Bovendien woonde hij in Haarlem. Springer heeft vooral algemene begraafplaatsen ontworpen, zoals de Algemene Begraafplaats aan de Bergweg in Bloemendaal (1916), waar hij zelf begraven ligt. Waarschijnlijk is dat ook de reden dat Adelbert niet is aangelegd in het eenvoudige patroon waarin de meeste katholieke begraafplaatsen in ons land zijn aangelegd: een hoofdpad leidt naar het beeld van Jezus aan het kruis of naar een calvarieberg, dicht in de buurt daarvan de priestergraven en links en rechts rechthoekige grafvakken. Veel grijs (steen) en weinig groen. Adelbert is een echte ‘Springerbegraafplaats’, in de Engelse landschapstijl aangelegd, met ronde lijnen, slingerende paden, en ellipsvormige grafvelden, en oogt als een park. De hoogteverschillen op de begraafplaats, dankzij het duinlandschap, geven de begraafplaats bovendien een on-Nederlands karakter.

De kapel ligt opzij van de ingang. De priestergraven liggen daar vlakbij, op een kunstmatig aangebrachte verhoging met daarop een groot kruis en een beeld van Christus met halo. Op de sokkel staat *Resurrexi et adhuc te cum sunt alleluja*: Verrezen ben Ik en nog altijd ben Ik bij u halleluja. Aan de oostkant vertoont de plattegrond kaarsrechte lijnen, de grond loopt daar enkele meters stijf naar beneden.

De begraafplaats is vernoemd naar Adelbert, die samen met Willibrord – beiden missionaris en later heilig verklaard – uit Ierland kwam om de Friezen tot het christendom te bekeren. Adelbert is begraven in Egmond (in ca. 740).

Op Allerzielen 1923 wordt de begraafplaats ingewijd, die ‘ondanks de slechte weersgesteldheid onder grote belangstelling plaatsvond,’ schrijft de *Nieuwe Haarlemsche Courant*.

Uitbreidingen en verzelfstandiging

In 1963 kondigt het gemeentebestuur van Bloemendaal een uitbreidingsplan aan voor het gebied Wildhoef-Schapenduinen. Het plan bevat onder andere een al langer bestaand idee om een verhard bospad aan te leggen via het landgoed Schapenduinen en langs de circa 180 meter waar het landgoed grenst aan begraafplaats Adelbert. Dit pad, zo luidt het, ‘zal een uiterst fraai natuurgebied in het belang van de passieve recreatie ontsluiten’.

‘Intieme stoeierij’ zullen ze bedoelen, schrijft B.J.M. Kerkhoff, ‘directeur’ van de begraafplaats, in een intern stuk. Het parochiebestuur vreest een versterking van ‘de rust en intimiteit’, van de ‘piëteit en kiesheid’ als het een ‘aangename pleisterplaats wordt, met alle gevolgen van dien.’ Er wordt bezwaar gemaakt, samen met Stichting Huize Wildhoef en enkele privépersonen (omwonenden), tot aan Hare Majesteit aan toe, maar zonder resultaat.

Deel van het bezwaar was, dat door dit gemeentelijke plan een uitbreiding van het kerkhof in westelijke richting niet meer mogelijk was. Dat een uitbreiding ooit nodig zal zijn, is duidelijk, schrijft Kerkhoff aan de gemeente. Uitbreiding

naar het oosten gaat niet omdat daar een ontzanding heeft plaatsgehad van circa vier meter, waardoor het maaiveld op circa 50 cm boven de grondwaterstand ligt. In het zuiden uitbreiden gaat ook duidelijk niet. Blijft over het noorden en een resterend deel van het oosten. Kerkhoff schrijft dat de verwachting is dat het kerkhof al binnen drie à vijf jaar vol zal zijn. Overdrijft hij? Want enkele jaren eerder liet hij het bestuur weten: ‘Wij kunnen nog 20 à 30 jaar vooruit.’ De gemeente gelooft die drie à vijf jaar ook niet en antwoordt: ‘Het aantal begravingen is per jaar zo gering, dat van een klemmende behoefte aan uitbreiding niet kan worden gesproken.’

De uitbreiding komt er, maar pas eind 2002. Er wordt een stuk grond gekocht van de Zusters van de Goede Herder, van circa 1.885 vierkante meter (de totale oppervlakte bedraagt nu 9.624 vierkante meter), met plek voor 180 graven voor 540 overledenen. Het ontwerp is van landschapsarchitect Pieter van Loon. Dat deel is iets ruimer opgezet dan het oude deel, met bredere paden, zodat het minder problemen geeft een grafdeelfmachine dicht bij het graf te hebben en het gedolven zand in de buurt van het graf kan liggen.

Een volgende verandering is de loskoppeling van de begraafplaats van het kerkbestuur van de Allerheiligste Drie-eenheid. Op 8 december 2006 werd de begraafplaats een zelfstandige kerkelijke instelling. Het bestuur van de begraafplaats ressorteert sindsdien onder de bevoegdheid van het Bisdom.

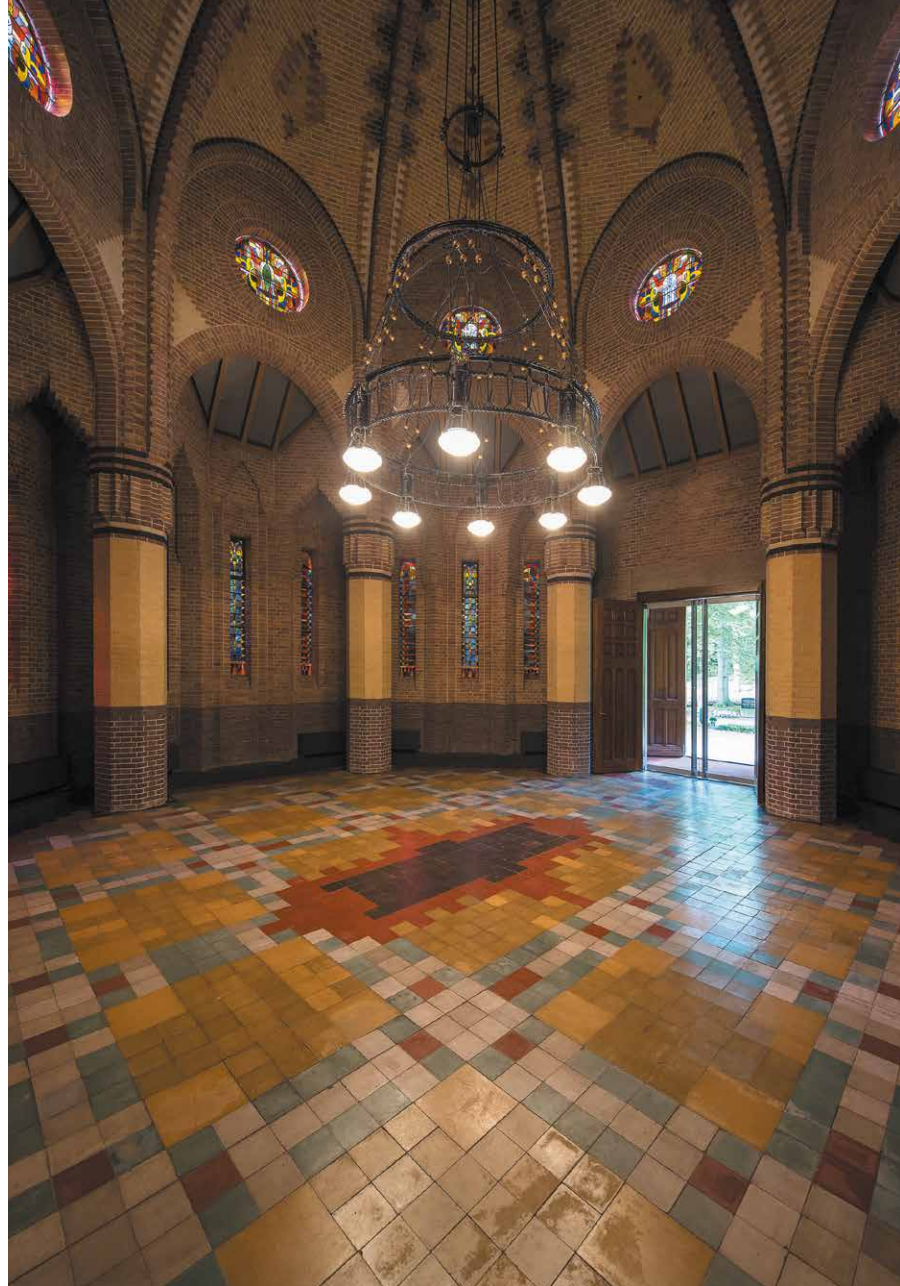
Overigens valt het met de eerder gevreesde versterking van de rust en intimiteit reuze mee, de begraafplaats ligt nog steeds in een uiterst vredige omgeving.

De baksteenbouwer

Al vanaf het begin staat het vast dat er een kapel moet komen op de begraafplaats. Wie bedacht dat Dom Bellot deze moest ontwerpen? Paul Louis Denis Bellot (1876–1944) was een Franse architect en Benedictijner monnik (vandaar het voorvoegsel Dom), die vanwege de verbanning in 1901 van de Benedictijnen door de Franse overheid, in diverse buitenlandse woonde, waaronder Nederland. In 1906 krijgt hij de opdracht om het ontwerp te maken voor een nieuwe benedictijner abdij, de Sint-Paulusabdij in Oosterhout, zijn eerste bouwwerk in Nederland. Bellot paste zijn architectuur aan aan die van het land waar hij bouwde. In Nederland bestudeert hij daarom het werk van architecten als H.P. Berlage en P.J.H. Cuypers en leert hij werken met baksteen. Tussen 1921 en 1928 heeft Bellot een architectenbureau in de Oosterhoutse abdij en realiseert hij nog acht ontwerpen (kerken en kapellen) in Nederland, waaronder de begraafplaatskapel in Bloemendaal.

Pastoor Willenborg bezoekt Bellot in 1923 in Oosterhout en schrijft hierover in *Het gildeboek; tijdschrift voor kerkelijke kunst en oudheidkunde*. Hij verwoordt zijn indrukken van het tweede bouwwerk van Bellot in Nederland, de St. Jozefkerk in Noordhoek (gemeente Moerdijk). Hij noemt de gevel van de kerk een ‘gelaat’ dat ‘de fijne trekken van den echten “baksteenkenner” vertoont’. Binnen in de kerk wordt ‘het zonnig blijde Roomsche leven beleefd’ en ‘benaderen de bakstenen het spirituele.’ [...] ‘zo doen hier de stenen U

vergeten, dat ze maar doodgewone bakstenen en kalkstenen zijn.’ Het kan niet anders dan dat Willenborg Dom Bellot heeft gevraagd de begraafplaatskapel op Adelbert te ontwerpen.

Bellot werkt in Bloemendaal samen met architect Simon Bernardus van Sante uit Zaandam, de zwager van Willenborg. Op 29 augustus 1923 roept Van Sante in de *Nieuwe Haarlemsche Courant* aannemers op een offerte te doen voor de aanbesteding van de kapel. Alleen aannemers die zijn ‘georganiseerd in een R.K. Bouwvakpatroonsorganisatie’ worden gevraagd te reageren. Er zijn acht inschrijvingen. De hoogste offerte bedroeg 40.300 gulden, de laagste 31.000 gulden, ingediend door de firma J. Bakker te Haarlem, hij kreeg de opdracht.

Achthoek

De diverse kleuren baksteen en kleurstof in de voegen. Het ‘beeldhouwen’ met bakstenen (een trapsgewijze aanleg in gewelf en op de kapitelen van de zuilen). Het in patronen leggen van stenen (een decoratieve rij gele bakstenen over de gehele gevel aan de buitenkant). Dit in combinatie met de kleurrijke glas-in-lood ramen (uit het atelier van Joep Nicholas in Roermond) en een spectaculaire kroonluchter, maken het betreden van deze achthoekige kapel tot een belevenis.

Kleurrijk is ook de betonnen vloer die is bekleed met basaltine tegels in meerdere kleuren. Kleurrijk zijn ook de smalle glas-in-loodramen in de muren achter de zuilen, met helder rood, geel, oranje, blauw, waardoor ze zelfs bij somber weer warmte uitstralen.

Bellot vond dat architectuur zowel nuttig als mooi moest zijn en de zintuigen en geest in verrukking brengen. Of zoals

Willenborg schreef over Noordhoek: ‘Ja, alle stenen spreken, zingen, jubelen hier ter ere Gods!’

De kapel is achthoekig, met acht pilaren en acht rondboogvensters (met daarin voorstellingen van twee keer een kruis, palm, duif en kelk). De achthoek staat voor een nieuw begin. Doopvonten hebben vaak een achthoekige vorm, want wie gedoopt wordt begint een nieuw leven en breekt met alles van daarvoor, ook met onze tijdrekening, waarin slechts zeven dagen bestaan. Maar na de zeven scheppingsdagen volgt de achtste dag, een nieuw begin. Ook de dood is de drempel naar een nieuw begin.

Het ingangsportaal van de kapel is naar de begraafplaats gericht. Aan de andere zijde is de sacristie met klokopbouw en klok, naar het dorp gericht, zodat de klok galmt in de richting van de gebruikelijke aanrijroute van de begrafenisstoet. Het altaargedeelte is recht tegenover de entree. Boven het altaar is een lichtkoepel aangebracht waardoor deze extra wordt aangelicht.

Inwijdingen

Op 22 juni 1924 wordt de bronzen klok (van Engelse makelij) gewijd. De inzegening van de kapel is enkele maanden later, op woensdag 22 oktober 1924 om negen uur in de ochtend, en wordt verricht door de abt van het Benedictijner klooster te Oosterhout. Evenals bij de inwijding van de begraafplaats regent het. Op de plaats waar de geplande veertien kruiswegstaties moeten komen – deze zijn nog niet klaar – zijn houten kruizen geplaatst met een kleine afbeelding van de desbetreffende statie.

De staties worden in 1926 geplaatst. Ingemetseld in een muurtje met een dakje erop, als een kapelletje, met in het fronton een Keltisch kruis, volgens ontwerp van Dom Bellot. Ze blijken in de jaren daarna niet bestand tegen weer en wind. In 1981 staan er nog maar vier staties op het kerkhof, lezen we in een artikel *Ons Bloemendaal*. De andere tien zijn 'veilig opgeborgen door de doodgraver de heer G. van de Veldt.' Hij hoopt 'een oplossing te vinden om de staties weer een waardige plaats te kunnen geven.' Ze hebben jaren later een plaats gekregen aan de buitengevel van de kapel.

De *Nieuwe Haarlemsche Courant* noemt de kapel 'een prachtstuk architectonisch werk', 'een kapel zoals er in menig opzicht niet veel andere kerkhoven in de omtrek en zelfs in ons land bezitten.' En zo is het nog steeds.

*als gevoelens
gekleurd waren
zou je in elke traan
een regenboog
moeten zien
het prisma van
de ziel*

Bescheiden, vroom én ambitieus

In het kantoor van het bestuur van Adelbert hangt een portret van Willenborg uit 1929, gemaakt door de Haarlemse schilder H.J. Wesseling. Willenborg – in priestergewaad, zittend op een stoel, een kleine bijbel in zijn rechterhand – kijkt ons recht aan, met een glimlachje om zijn mond. Op de muur achter hem hangt een tekening van de begraafplaatskapel. Zijn trots.

Er was meer waar hij trots op kon zijn. Zoals de oprichting van de Vrouwen van Bethanië, samen met priester en jezuïet Jacques van Ginneken, daarover later meer. En bovenal – geheel zijn verdienste – de oprichting in 1925 van het ziekenapostolaat. Dat begon met een jaarlijks triduum in de parochiekerk, waar zieken die normaal niet in de gelegenheid waren een kerkdienst bij te wonen, naar de kerk werden gebracht. In de tijd dat er nog geen kerkradio, laat staan tv of bootreis met het Rode Kruis bestond, was het ziekentriduum voor veel bedlegerige en zieken een uitkomst, het was soms het enige uitje dat mensen in het jaar hadden. Elke morgen een gezongen eucharistieviering, 's middags een korte gebedsdienst en de laatste middag een gezamenlijke ziekenzegening met handoplegging. Als vast intermezzo kwamen de kinderen van de naast de kerk gelegen De Josephschool briefjes en tekeningen brengen, er was lekkers bij de koffie en de lunch, wat zeker in die tijd een luxe was. Drie

dagen van ontmoeten, weerzien en horen hoe het de ander vergaan was en op het einde de veel gestelde vraag: zien we elkaar volgend jaar weer?

Het ziekentriduum trok de aandacht tot ver buiten de grenzen en leidde tot een internationaal Ziekenapostolaat. Tot op de dag van vandaag gaan er maandelijks duizenden ziekenbrieven in tien talen de hele wereld over. Vanwege dit initiatief werd Willenborg in 1940 benoemd tot Geheim Kamerheer van de Paus.

Charisma

Kort na zijn dood schreef B. Voets, de archivaris van het Bisdom Haarlem, een biografie van Willenborg van enkele pagina's, *'samengesteld uit persoonlijke gegevens van familieleden, oud-parochianen en herinneringen van vroegere collega's'*, met de veelzeggende titel 'Het charisma van Willenborg'.

Een nicht beschrijft hem als *'een lieve en vooral brave priester [...] een hartelijke man, die vooral met de familie mee kon leven als er ziekte en zeer in de gezinnen was.'* Ze heeft gehoord *'dat hij door zijn parochianen op handen werd gedragen'*. Parochianen vonden hem een *'bijzondere zielenherder'*, schrijft Voets, maar konden hem ook vaak niet goed volgen. Noemen hem *'een eigengereide eerwaarde'*, iemand *'die weinig kijk heeft op praktische zaken, die niet beseft dat een gulden honderd centen telt'*. Collega's vonden hem een bescheiden man en enigszins een buitenbeentje. *'Hij wilde niet graag op de voorgrond treden en zeker niet naar voren komen als een typische drager van het ambt, zoals wij toen werden beschreven door Godfried Bomans.'*

In andere herinneringen wordt hij een idealist genoemd, vriendelijk, zeer vroom en enigszins naïef. Maar ook ambitieus. Een man met een groot hart en een gevoel voor schoonheid. Naast de zorg voor de zieken, vond hij het bekeringswerk erg belangrijk. 'In zijn Haarlemsche periode gaf hij andersdenkenden cursussen in geloofs- en zedenleer, die zeer de aandacht trokken,' schreef een krant na zijn dood. Van één bekende bekeerling is bekend dat hij gesprekken heeft gevoerd met Willenborg. Schrijver Frederik van Eeden (1860-1932) werd op 18 februari 1922 gedoopt tot katholiek in – bekend terrein voor Willenborg – de Sint-Paulusabdij van de Benedictijnen in Oosterhout, en had daarvoor diverse keren gesproken met Willenborg. Zoals op 18 september 1921. Van Eeden noteert dan in zijn dagboek dat hij het leergezag – waar hij moeite mee heeft – besprak met pastoor Willenborg en pastoor Beumer.

Vruchtbaar priesterleven

Op 6 december 1945 berichten lokale kranten dat Willenborg ernstig ziek is opgenomen in de Mariastichting te Haarlem, een voormalige rooms-katholieke ziekenhuis. 'Een operatie wordt overwogen. Met het oog op den ernst van zijn toestand heeft hij op eigen verzoek de laatste H. Sacramenten ontvangen.'

Hij ondergaat de operatie, maar overlijdt kort daarna, op 13 december op 69-jarige leeftijd. Onder de kop 'Vruchtbaar priesterleven afgesloten' schrijft een krant dat hij 'prachtig werk verrichtte' in Bloemendaal, Hij wordt op 17 december op Adelbert in het priestergraf begraven. Op zijn bidprentje staat dat hij 'licht bracht in het leven van de hem toevertrouwde zielen, bijzonder van Gods meest getroffen en geliefde kinderen: de zieken.'

Huiskamer

Allerzielen meemaken op een katholieke begraafplaats heeft iets bijzonders. Zeker op Adelbert. Een bijeenkomst in die prachtige, intieme kapel, met gebeden en gezang. De priester volgen over de begraafplaats die de graven zegent en een brandend kaarsje neerzetten bij het graf van je geliefde overledene. Je voelt aan alles dat de doden nog meetellen.

De kapel was oorspronkelijk niet bedoeld voor uitvaarten, die vonden plaats in de parochiekerk. De kapel was voor de absoute, het ritueel aan het einde van de katholieke uitvaartliturgie waarbij de overledene wordt besprenkeld met wijwater, bewierookt en gezegend. Tegenwoordig vinden er wél regelmatig afscheidsbijeenkomsten plaats.

Het lijkt nu onvoorstelbaar dat de kapel jarenlang voor bezoek en bijeenkomsten gesloten was. In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw werd de kapel steeds minder gebruikt voor het ritueel van de absoute. Deze zegening vond vanaf toen vooral plaats in de kerk, waar de uitvaart werd gehouden. Het toenmalige kerkbestuur overhandigde in 1988 de sleutel van de kapel aan Stiltecentrum Poustinia, dat er een besloten meditatiecentrum vestigde.

In de beginjaren van deze eeuw werd door rechthebbenden en bezoekers van de begraafplaats steeds vaker de vraag gesteld: waarom kunnen we de kapel niet in, al is het maar voor het aansteken van een kaars? Het bestuur besloot hier gehoor aan te geven, in juli 2012 kwam de sleutel terug. Besloten

werd tot een restauratie, waarbij de kapel zo veel mogelijk in originele staat is teruggebracht, op basis van de foto's uit de begintijd. Er zijn wel enkele comfortverhogende wijzigingen aangebracht, zoals goede elektriciteit, geluid en verwarming, maar dat alles is zoveel mogelijk onzichtbaar gehouden. De begeleiding van de restauratie was in handen van Van Hoogevest Architecten, die ook leidend waren bij de restauratie (tussen 2005 en 2019) van de basiliek Sint-Bavo te Haarlem aan de Leidsevaart

Kleumen en bibberen

Verwarming is geen luxe. *Ons Bloemendaal* schrijft dat er vroeger kindermissen werden gehouden in de kapel. In de winter zaten de kinderen 'te kleumen en te bibberen. De aandacht voor hogere spirituele gedachten leed daar duidelijk onder.' Ook was het wijwater nogal eens bevroren, wat het besprenkelen met wijwater tijdens de absoute aanmerkelijk zal hebben bemoeilijkt.

De restauratie vond plaats tussen april 2013 en september 2015. Alles is gedetailleerd vastgelegd op bouwtekeningen en foto's en in rapporten. Er is kleuronderzoek verricht, waardoor het originele kleurenpalet kon worden teruggebracht op alle houten onderdelen. De indrukwekkende kroonluchter, die lag opgeslagen in de schuur, is gerestaureerd. Aan de buitenkant zijn de oude hemelwaterafvoeren vervangen door exemplaren van duurzaam materiaal, zijn de gevels gereinigd en is de bestrating vernieuwd.

De katholieke kapel fungeert tegenwoordig als 'de huiskamer van de begraafplaats'. Eerst alleen in de weekenden

geopend, sinds coronatijd elke dag tussen 11.00 en 16.00 uur. Vrijwilligers openen en sluiten de kapel. Het is een plek, zoals bestuurslid Tonneke Gieske-Post het formuleert: ‘**Waar mensen stil kunnen zijn met hun gedachten, soms luisteren naar wat meditatieve muziek, of een van de gedichten die er liggen overdenken of meenemen, soms gewoon even genieten van het zonlicht dat door de gebrandschilderde ramen filtert en een veelheid aan kleur laat zien.**’

Het bestuur van Adelbert wil dat de kapel in verbinding staat met de samenleving. Leerlingen van de naburige Theresiaschool houden hier jaarlijks een kerstviering en andere burens, bewoners van woongemeenschap de Ark, houden hier hun weeksluitingen. Die verbinding is ook zichtbaar in een vorm van nabuurschap. Vele vrijwilligers uit de omgeving voelen zich betrokken bij de begraafplaats en ondersteunen deze op diverse manieren.

De kapel is een plek geworden waar mensen niet alleen stilstaan bij de dood, maar ook bij het leven, want dood en leven zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De kapel biedt daarom naast begraven en herdenken ook gelegenheid tot samenzijn, bijvoorbeeld tijdens Open Monumentendag of met kleinschalige muziekconcerten, zangactiviteiten en lezingen. Zo is er maandelijks een Gregoriaanse Kring (zang) waar bezoekers (luisteraars) welkom zijn.

Altijd open

De kapel is overdag altijd open, de poort van de begraafplaats staat dag en nacht open, en dat is bijzonder. “Het bestuur vindt dat nabestaanden altijd hier terecht moeten kunnen,” zegt Jan

Steffens, sinds 2004 beheerder van de begraafplaats.

En ja, een enkele keer gebeurt er iets. Zoals in 2018, toen ‘een zieke geest’ (aldus de lokale krant) de hark van de tuinman had gebruikt om tientallen grafstenen mee te bekrassen. Gelukkig is daar inmiddels ook de tijd overheen gegaan en zijn de meeste krassen nog nauwelijks zichtbaar. Er is discussie geweest binnen het bestuur, maar dat heeft er niet toe geleid de poort voortaan ’s nachts te sluiten. “Als iemand echt kwaad wil, kan-ie ook het hek over klimmen,” meent Steffens. Sindsdien worden de harken wel altijd achter slot en grendel gezet in het opslaghuisje.

Open of niet, op 20 januari 1966 rijdt een vrachtwagen met kraantje met ‘redelijke vaart’ door de poort. De kraanarm stond te ver omhoog en knalt tegen het sierijzerwerk op, dat daardoor verbuigt. Ook de twee stenen pilaren raken beschadigd. Het wordt allemaal keurig afgehandeld met de verzekering van het bedrijf waar de chauffeur voor werkt, die keert 5.000 gulden uit voor de reparatie.

Is het vaker gebeurd dat een (vracht)wagen het hek beschadigde? Want op een zeker moment in het verleden besloot het bestuur zelfs om het hek helemaal te verwijderen, vertelt Steffens: “Zodat er vrachtwagens doorheen konden.” Een later bestuur bedacht – terecht – dat vrachtwagens de begraafplaats helemaal niet op hoeven. In het jaar van het religieus erfgoed (2008) is besloten om de oorspronkelijke toegangspoort volgens het ontwerp uit 1923 in ere te herstellen. In 2010 is dat gerealiseerd, mede dankzij subsidies en gulle donaties van particulieren.

12 09 1941 • 07 11 2005

Het recht zélf een steen uit te zoeken

Wie over Adelbert loopt, ziet een verscheidenheid aan monumenten en andere zaken die op het graf worden achtergelaten. Na opening van de begraafplaats in 1924 was het parochiebestuur nog vast van plan in eigen hand te houden wat er als monument zou worden neergezet. Door slechts enkele modellen toe te staan, die het bestuur zelf liet ontwerpen, zodat de begraafplaats ‘uit architectonisch oogpunt beschouwd een nauw aansluitend geheel gaat vormen’ (*Nieuwe Haarlemsche Courant*, 24 oktober 1925). De krant bericht dat Dom Bellot is begonnen met het ontwerpen van grafstenen voor alle klassen, die zich aanpassen aan de al bestaande architectuur (de poort en de kapel). Er zullen dertig verschillende ontwerpen komen, waaruit men verplicht zal zijn te kiezen.

Is dit ook gebeurd? Op 4 maart 1926 schrijft Bellot vanuit Oosterhout een brief aan ‘Cher Monsieur le Curé’, waarin staat dat hij een kruis heeft ontworpen dat ongeveer 125 florijnen gaat kosten. Hij verzekert de pastoor dat hij verder zal werken ‘in de aangegeven richting om de harten etc. van uw parochianen zo perfect mogelijk te bereiken.’ Er bestaat inderdaad een tekening van een kruis, waarschijnlijk van de hand van Bellot. En een tweede tekening waarop een liggende steen is afgebeeld met aan het hoofdeinde een ovaalvormige stèle met daarop een Keltisch kruis. Natuursteenhandel W.J. Versnel in Den Bosch zou de monumenten moeten gaan

leveren. Drie grafmonumenten in Beiers graniet en drie in hardsteen, prijzen variëren van 230 tot 1275 florijnen, staat in een brief van Versnel.

Op Adelbert staat één monument uit 1927 waarin je de tekening van Bellot terugziet. Toch lijkt het er op dat het idee van een verplichte vorm voor een monument niet is doorgevoerd of al snel is losgelaten, want in het eerste reglement uit 1924 staat er niets over. Behalve aangaande de algemene graven, daar mogen ‘alleen kruisen met een vastgesteld model worden geplaatst’.

Overigens had het parochiebestuur die jaren ook contact met andere bedrijven die blijkbaar bezig waren grafmonumenten voor hen te ontwerpen.

Deskundigen

Tegenwoordig beoordeelt de begraafplaats zelf (beheerder en bestuur) de ontwerpen voor nieuwe monumenten. Er is een periode geweest dat dit werd uitbesteed aan ‘een deskundige’, meestal een architect, die daarvoor werd betaald. En vaak niet de minste, zoals Gerard Holt – ook begraven op Adelbert.

In het archief zijn diverse brieven van rechthebbenden die laten weten de deskundige te streng te vinden. Een zoon schrijft in 1928 dat de grafsteen voor zijn vader nu al voor de tweede keer is afgekeurd: ‘U geeft mij zo’n boekje mee waarin ik alles kan vinden. U zult mij, Heren, toch toegeven [...] dat niemand bij geval van sterven zo’n boekje zal gaan bestuderen. Mij dunkt men heeft wel wat anders aan zijn hoofd al naar gelang de omstandigheden van het sterfgeval.’ Met ‘het boekje’ bedoelt hij waarschijnlijk het reglement, waarin ook de eisen waaraan een monument moest voldoen, vermeld stonden. Hij vindt dat daar ‘absurde idealistische

bepalingen' in staan en schrijft: 'Mijn Vader is altijd geweest een eenvoudig man. Van dwang was hij niet gediend.'

In 1950 klaagt een weduwe bij het bestuur. Ze had lang gezocht naar een mooi ontwerp en een mooie steensoort en nu blijkt dat Holt beide afkeurt. De steenhouwer had haar al gewaarschuwd: 'Mevrouw, hoe mooi het ook is, voor het St. Adelbertus kerkhof wordt stelselmatig alles afgekeurd.' Ze houdt een overtuigend pleidooi: 'U zult het toch met me eens zijn, dat ik op een familiegraf waar mijn man en jongste kindje zijn bijgezet het récht meen te hebben, zélf een grafsteen uit te zoeken en niet een voor me uit te laten zoeken door mijnheer Holt, die niets van ons weet en het persoonlijke element dus volkomen uitschakelt, waarnaar nabestaanden toch juist op een geliefd graf zullen streven.' [...] 'Geeft U zelf niet de voorkeur aan een kerkhof waar uit de eenvoudigste grafsteen de hartelijkheid, liefde en menselijkheid tot je spreekt, boven een met een van hogerhand geleide "artisticiteit" waar een korte, lieve inscriptie zelfs niet gewenst is?'

Er is veel veranderd sindsdien. Vooral wat betreft de 'losse objecten' op het graf. Het eerste reglement verbiedt 'losstaande bidbanken, trommels enz.' Een volgend reglement verbiedt élk los object: 'trommels of dozen, losse beeldjes en andere losse voorwerpen', maar ook 'monumenten met banden, verf of lak op de steen, geblazen letters, andere materialen dan natuursteen, hekwerken om graven, ijzer of staal, schuin staande stenen of platen.'

Tegenwoordig is het verbod op losse voorwerpen verdwenen, maar ijzeren hekken of 'palen met buizen of kettingen' mogen nog steeds niet.

Katholiek en gastvrij

“R uimte genoeg in het graf van Louis, maar ik zal niet bij hem worden gelegd. Mag niet, hé. Dan moet ik eerst officieel toetreden tot de katholieke kerk, en dat gaat beslist niet gebeuren.”

Dit zegt de weduwe van schrijver Louis Ferron (1942-2005), Lilian Blom in juni 2019 tegen *de Volkskrant*. In een interview waarin ze vertelt over het verlies van haar man en haar 'hartsvriendin' Renate Dorrestein, die op 4 mei 2018 overleed en evenals Ferron op Adelbert begraven is. Over Dorrestein zegt ze: "Hoe zeker, hoe katholieker, hè." En over Ferron: "Oók op de valreep die hang naar dat wonderlijke geloof."

Dorrestein werd begraven op Hemelvaartsdag. In een afscheidsinterview in *Humo* (30 april 2018) vertelt ze: "Iedereen van wie ik heb gehouden zit met uitgestrekte armen in de hemel op mij te wachten. Mijn twintig jaar geleden overleden vriendin Liesbeth, mijn ouders, andere vrienden. Natuurlijk weet ik dat die voorstelling een sprookje is. Maar die gedachte is troostrijk en aangezien we toch niet weten wat ons wacht na dit leven, kunnen we daarover maar beter iets leuks verzinnen."

Lilian Blom is inmiddels hertrouwd, met Hans, maar, zegt ze in *de Volkskrant*: "Hans of geen Hans: als ik in Bloemendaal naar dat schitterend groene kerkhof ga, voel ik me altijd een beetje afgunstig. Renate en Louis zijn vlak bij elkaar begraven. Jezus, denk ik dan, jullie liggen fijn te smoezen met z'n tweeën, [...]. Ik val er helemaal buiten."

Maar dat hoeft niet, aldus Jan Steffens, niemand zal haar tegenhouden als ze later bij haar man Louis Ferron wil liggen. “Dat hoor ik vaker,” zegt hij, “dat je als niet-katholiek hier niet begraven mag worden. Dat is niet waar.” Het klopt dat in artikel 11 (‘Uitgifte van graven’) van het reglement van de begraafplaats staat: ‘Op de begraafplaats kunnen begraven worden zij die lid zijn van de R.K. Kerk.’ Maar er staat ook: ‘Het bestuur kan van lid 1 in uitzonderlijke gevallen afwijken en toestaan dat anderen begraven mogen worden.’

Liefde

En dan is het ook geen probleem als er een joodse ster op het graf wordt gezet of een boeddhistische monnik met leesbril. Een kabouter of een beeldje van een verleidelijk achterover zittende vrouw. Of een of ander dierenbeeld(je): een beer, gans, eekhoorn of kikker in Boeddha-houding, een fietshelm en fietswiel; op de graven van Adelbert is van alles te vinden.

Het bestuur kan een vergunning voor het plaatsen van een grafmonument weigeren, staat in het reglement ‘indien de grafbedekking afbreuk doet aan het aanzien van de begraafplaats.’ Maar dat lijkt niet vaak te gebeuren. Het maakt de begraafplaats alleen maar aantrekkelijker om te bezoeken, om langs de graven te lopen en door de persoonlijke objecten die er op staan een kijkje te krijgen in iemands leven en vooral getroffen te worden door de vele uitingen van liefde.

‘Houden van is laten gaan ...’, ‘Omdat er liefde is, bestaat er geen voorbij. In alle eeuwigheid ben jij’, ‘Lief vinden is tijdelijk / lief hebben is voor altijd’; zo maar enkele grafteksten die hier te vinden zijn. Vóór alles zijn begraafplaatsen plekken

van liefde. Nergens in de samenleving wordt zo expliciet stilgestaan bij de liefdevolle betekenis die mensen voor elkaar hebben (gehad). Graven zijn evenzoveel bewijzen van de liefde tussen echtelieden, geliefden, vrienden, collega’s, ouders en kinderen. Ook voor de bezoeker die hier niemand heeft liggen werkt dat louterend.

Die liefde wordt ook geuit op de – bijzondere – grafsteen van Renate Dorrestein. De liggende rode natuursteen heeft een ovale vorm en zweeft als het ware boven de grond. Hij bedekt het hele graf en heeft drie gaten waarin bloemen kunnen worden geplaatst. Aan het hoofdeinde is een plantmotief van smeedijzer bevestigd. Enkele maanden voor haar dood trouwde ze met Maarten, haar grote liefde, waar ze al bijna dertig jaar mee samen was. Aan de zijkant links staat de naam en geboorte- en sterfdatum van Dorrestein, op de zijkant rechts de naam van haar man en zijn geboortedatum. Op het graf zijn de letters R&M gegraveerd. Bijzonder om zo overtuigd te zijn van je liefde en zeker te weten dat je, ook al zul je je vrouw misschien nog enkele decennia overleven, bij haar begraven wilt worden.

Op een meer klassieke manier wordt dat op enkele andere grafstenen ook verbeeld. Door middel van twee verstrengelde trouwringen en daaronder twee namen, twee geboortedata en (nog) één sterfdatum.

Lucia

Wereldse thematiek is toegestaan op Adelbert, maar de katholieke beeldtaal overheerst. Kruizen in verschillende vormen en materialen, Maria’s, Onze-Lieve-Heers en al iets

profaner: engeltjes die er meer uitzien als de heidense putti uit de oudheid dan als de statige engelen zoals de Kerk die voor zich ziet. Sommige monumenten vallen op door hun formaat. Een houten Jezus aan het kruis, met houten dakje en rugschild, een wegkruis zoals je die veel in Duitsland ziet. Sommige families hebben meerdere plaatsen naast elkaar en daarop een imposant(er) monument gezet, zoals een muurtje met dakpannen erop en een afbeelding van Maria en kind.

Bij een grote meerstammige eik, niet ver van de kapel, staat een levensgroot beeld van (vermoedelijk) de heilige Lucia van Syracuse, patroonheilige van de blinden, die met een schaal wordt afgebeeld waarop twee ogen liggen. Dit beeld is door de familie Heijne geschonken aan de parochiekerk. Uit dankbaarheid. Een ziek familielid was genezen nadat hij /zij het ziekentriduüm had bezocht. Toen de kerk werd afgebroken, werd het beeld aan Adelbert geschonken.

Bomans

Nog een beroemde schrijver vond zijn laatste rustplaats op Adelbert: Godfried Bomans. Zijn graf ligt aan de voet van twee bomen, een beuk en een eik. Hij overleed op 22 december 1971 op 58-jarige leeftijd aan een hartaanval. In het overlijdensbericht van de familie stond dat hij 'geheel onverwacht' was overleden, maar – gelukkig – 'nog voorzien van het Heilig Oliesel'.

'Bomans' overlijden veroorzaakte een nationale ontsteltenis. In Nederland was nog nooit een schrijver gestorven die bij iedereen, in alle lagen van de bevolking, bekend was,' schreef Jeroen Brouwers in *Vrij Nederland*.

Hij werd dan ook onder grote publieke belangstelling begraven. Er waren honderden mensen aanwezig, vertelde de dichter Adriaan Roland Holst in *Het Parool*, waaronder (behalve hij nog) meer bekende auteurs en dichters en andere BN'ers. Er is een foto waarop Roland Holst en beeldhouwer Mari Andriessen (ook begraven op Adelbert) te zien zijn, lopend op het hoofdpad, langs het hek, waar nog een statie te zien is. 'De tijd en de plek konden niet mooier gekozen zijn. Kerstavond, in de schemering, de lichtjes van de huizen tussen de eeuwenoude bomen aan de duinrand, de kaarsen bij de kapel, in de verte wist je de zee: alles werkte mee om de uitvaart tot een haast feestelijk gebeuren te maken, geheel passend in de stijl van de verhalen die hij zo prachtig schreef.' (Rein Bijlsma op www.godfriedbomans.nl)

Zijn broer, pater Arnold Bomans, die de H. Mis in de parochiekerk leidde, vertelde over de geloofstwifels van Bomans en zijn angst voor de dood en hoe hij na de plotselinge dood van hun moeder in 1955 zei: "Zij weet het nu."

Tijdens de kerstdagen daarna bezochten nog eens duizenden mensen het graf, dat was bedolven onder de bloemen en bloemstukken, waaronder een van het koninklijk huis. Elk jaar legt het bestuur van het Godfried Bomans Genootschap op de sterfdag van Bomans een bloemstuk op zijn graf.

Vrouwen van Bethanië

Achter op de begraafplaats, langs het hek, staat een wit monument in de vorm van een kruis, maar met enige fantasie kun je er ook een mensfiguur met geheven armen in zien;

een symbool van overgave. Voor en naast het monument staan en liggen diverse grijze natuurstenen met tientallen namen van vrouwen. Het zijn Vrouwen van Bethanië. Deze religieuze gemeenschap is opgericht in 1919 door priester Jac. van Ginneken en Willenborg, met als doel 'de blijde Boodschap van Jezus gestalte te geven, in het bijzonder voor hen die Hem niet kennen.' De vrouwen woonden in Villa Kijkduin (nu appartementen) in Bloemendaal. Bethanië was het dorp waar de zussen Maria, die symbool staat voor religieuze contemplatie, en Martha, die zich in de buitenwereld begaf en bekeerde, woonden. Ook de orde in Bloemendaal bestond uit 'Maria's' en 'Martha's'. De contemplatief levende Maria's brachten hun dagen thuis door met bidden. De Martha's werkten buitenshuis en wijdden zich vooral aan de bekering van 'het heidenkind in de grote stad'.

Op dit moment telt de congregatie nog maar enkele leden, allen van hoge leeftijd, in Nederland, Oostenrijk, Spanje en Amerika. In 2003 zijn de 29 graven die op de eigen begraafplaats van de Vrouwen van Bethanië bij Villa Kijkduin lagen overgebracht naar Adelbert.

‘Vader en moeder niet wenen’

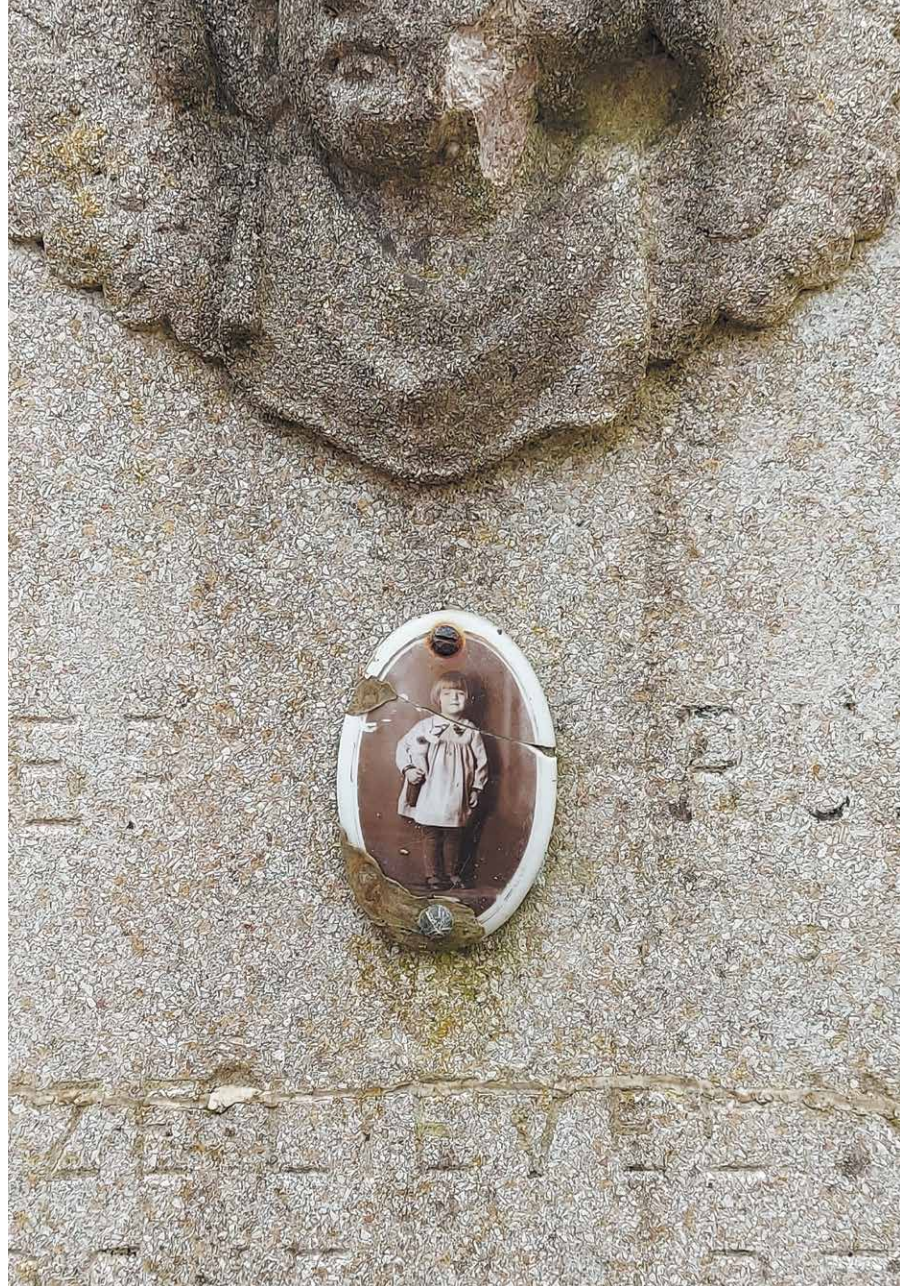
Op de oudste bewaard gebleven plattegrond van de begraafplaats is een deel aangewezen voor kindergraven. Aan het einde van het hoofdpad (vanaf de poort gezien) aan de rechterkant op het oude gedeelte. De plattegrond is door opzichter F.P. Bersee (nu spreken we van beheerder) gebruikt tot ‘ongeveer 1961’ (zo staat er op geschreven). Op de kaart staan 58 plekken voor kindergraven aangegeven, door 25 staat een rood kruis, wat betekent dat het graf ‘verkocht’ is, 33 zijn nog leeg.

Verwarrend is dat Bersee op 1 maart 1946 per brief aan het bestuur laat weten ‘dat er vele personen zijn die gaarne een eigen kindergraf willen kopen’ en dat het reglement hier nu niet in voorziet. Hij vervolgt dat pastoor Willenborg heeft bepaald dat mensen voortaan in alle klassen een kindergrafje kunnen kopen en dat men daarvoor dan twee derde betaalt dan wat men voor een ‘volwassen’ graf betaalt en de grootte van het graf twee derde is van een gewoon graf. De grafduur wordt even lang, dertig jaar. ‘Deze graven komen op plaatsen waar geen gewone graven kunnen komen. Zij worden echter op de plattegrond aangekend en genummerd na dat deze verkocht zijn.’ Zes dagen later laat het bestuur weten hiermee akkoord te gaan.

Inderdaad zijn op de begraafplaats op diverse plekken kindergraven te vinden.

Toosje

Langs het hoofdpad, een meter of honderd vanaf de ingang,

ligt aan de linkerkant een bijzonder kindergraf. De kleine grafsteen valt op door het mooie uitgehakte cherubijnkopje aan de bovenkant. Daaronder is een kleine emaille foto bevestigd. De foto is beschadigd, er loopt een breuk doorheen en er zijn stukjes afgebroken. Je moet heel dichtbij komen en dan zie je een klein meisje, netjes gekleed in een licht jurkje met kraagje, een zwarte maillot eronder. Ze heeft een kort bobkapsel en onder haar rechterarm houdt ze een knuffelkonijn geklemd. Het is de enige emaille portretfoto op de begraafplaats, en meteen een bijzonder exemplaar, omdat Toosje – zo heet ze – er ten voeten uit op staat. En omdat ze zo jong is. Ze glimlacht. Het besef dat ze nog maar kort van haar knuffel en het leven kon genieten, maakt triest. Ze is nog geen vier jaar oud geworden: geboren op 30 juni 1931 en overleden op 3 februari 1935. Het graf van Toosjes ouders is elders op de begraafplaats te vinden. Haar vader leefde tot 1983, haar moeder tot 1991.

“Ze liggen niet ver van haar,” vertelt John van der Beek, de broer van Toosje. Hij heeft haar nooit gekend, want hij is een jaar na haar dood geboren. Hij weet dat Toosje ziek werd. “Ze had problemen met haar nieren en is waarschijnlijk daaraan overleden.” Hoewel zijn moeder niet veel over haar verteld heeft – “het was een vrolijk kind, dat zei ze wel” – was het verdriet voelbaar. “Mijn moeder, zo is mij later verteld, heeft na de dood van Toosje een tijdje in een tehuis gezeten om het te verwerken. In 1936 kwam ik, als een verlossing. Daarna zijn er nog één broer en twee zussen bij gekomen.”

Het gezin ging vroeger elk jaar naar het kerkhof. “Mijn vader bleef dan buiten de poort staan. ‘Ik kan er nog lang genoeg liggen,’ zei hij dan. Ik kwam er zelf vaker, want

ik zat hier tegenover op de Adelbertschool en liep vaak de begraafplaats op om even naar Toosjes graf te gaan. Later ben ik het graf ook gaan verzorgen. Dat doe ik nu nog, evenals het graf van mijn ouders.”

De foto op het graf is de enige foto van Toosje die is overgeleverd, voor zover hij weet. De knuffel die ze vasthoudt heeft hij nooit gezien. Het gedicht dat op haar steen staat, heeft John altijd een mooi gedicht gevonden, hij weet niet wie dat geschreven heeft. De tekst is enigszins uitgesleten en is half verscholen onder de heder: *Wil vader en moeder niet weenen / als gij staat bij 't zwijgende graf. / Omhoog leeft Uw Toosje gelukkig. / Droog nu dus Uw tranen maar af.*

“Het graf is destijds gekocht voor veertig gulden,” vertelt John. “Ik heb de koopakte nog ergens, ondertekend door pastoor Willenborg, die ik ook nog persoonlijk heb gekend. Aardige man.”

Het is een kindergraf, maar er mocht / mag ook één volwassene bij, weet John. “Maar dat is nooit gebeurd. Ik ga er zelf ook niet liggen. Ik ben oorlogsveteraan, ik word begraven op de veteranenbegraafplaats in Soest.”

Koopgraven bestaan niet

John van der Beek spreekt hiervoor over het ‘kopen’ van een graf en van ‘een koopakte’. Meer mensen gebruiken de term ‘kopen’. Begrijpelijk, omdat vroegere besturen en vroegere beheerders ook over ‘koopgraven’ spraken. En dat gebeurde (gebeurt) niet alleen in Bloemendaal, de verwarring over grafrechten is soms groot. Maar graven kun je niet kopen. Steffens: “Bij koop zou men een eigendomsakte van dat stukje grond moeten hebben, en dergelijke aktes zijn nooit afgegeven.” Een graf huur je. Hoewel ook huren niet helemaal de juiste term is, want het is niet de plek (de grond) die je huurt, maar je verwerft het recht om van dat graf gebruik te maken. De Wet op de lijkbezorging spreekt van grafrechten, niet van huur.

De Wet op de lijkbezorging kent twee soorten graven: particuliere graven (ook wel familiegraf of eigen graf genoemd) en algemene graven. Een particulier graf heeft altijd een rechthebbende op wiens/wier naam het graf staat. Deze persoon mag bepalen wie er nog meer in het graf wordt bijgezet, is de contactpersoon voor de begraafplaats en is verantwoordelijk voor de betalingen (van verlengingen en voor onderhoud).

Een particulier graf kan voor een bepaalde termijn worden afgegeven of ‘voor onbepaalde tijd’. (Dat laatste wordt door sommigen – onterecht – een ‘eeuwigdurend grafrecht’ genoemd.) Graven voor onbepaalde tijd zijn op Adelbert nooit uitgegeven. In het eerste reglement is het langste grafrecht

dat wordt genoemd en destijds werd uitgegeven dertig jaar. Tegenwoordig is het twintig jaar voor een particulier graf en tien jaar voor een algemeen graf. Alleen particuliere graven kunnen worden verlengd en minimaal met vijf jaar.

Een algemeen graf heeft geen rechthebbende. Hier bepaalt de houder van de begraafplaats wie daarin wordt begraven. Een algemeen graf kan voor meerdere personen zijn, die bij leven vreemden voor elkaar waren. Op Adelbert zijn er nog maar enkele algemene graven.

Kwitanties

Het bisdom was zich bewust van het gebruik van de term 'koopgraf', want schrijft in 1949 aan het kerkbestuur dat in het nieuwe reglement moet komen te staan '**dat de eigenaar of huurder van een graf slechts het recht van gebruik werft en niet het eigendom.**' (Om in de volgende zin tóch weer over 'de koper van het graf' te spreken, waaruit blijkt hoe hardnekkig het gebruik van de verkeerde terminologie is.) Ondanks deze brief, blijft het woord 'eigenaar' nog in vele herziene reglementen staan.

Het gebruik van deze terminologie leidde soms tot verwachtingen bij rechthebbenden, want als je een graf gekocht hebt hoeft je het toch niet te verlengen? Daar kwam nog bij dat in het verleden geen grafaktes werden uitgegeven. Het enige bewijs was een kwitantie. Achterop de kwitantie stonden alleen de artikelen uit het reglement die betrekking hadden op het grafrecht. Een kwitantie kon makkelijk zoek raken. Moest er nu wel of niet voor verlenging worden betaald, en wanneer? Besturen hadden soms een en ander uit te leggen. Daarom werd

jaren geleden besloten de gehele administratie te actualiseren en te digitaliseren. Een hele klus, die inmiddels is geklaard. Elke rechthebbende kan nu weten waar hij/zij aan toe is.

het lichaam verteerd
het graf geschud
de knekels herbegraven
hoelang
kan
liefde duren

Kleurrijk

Op 7 oktober 1965 stuurt H.G. Oosterbaan Martinus, toen de ‘deskundige’ van de begraafplaats, een brief aan het kerkbestuur met een foto van een gemozaïekte steen. Hij had het monument in eerste instantie afgekeurd, want volgens het reglement was dit materiaal niet toegestaan, maar vraagt nu toch om toestemming. ‘Esthetisch gezien vind ik het uiterlijk niet bezwaarlijk genoeg om af te keuren’, echter, ‘misschien niet geheel ter zake doende, maar ter ondersteuning’ laat hij weten ‘dat de zoon dit voor zijn ontslapen vader maakte’. De gemozaïekte stèle bestaat uit een groot kruis. In de vier vlakken die door het kruis worden gemaakt staan afbeeldingen van bloemen, een zon, sterren. Geen idee of de stèle geplaatst mocht worden, het monument staat in ieder geval nu niet op het kerkhof, maar het graf kan natuurlijk zijn geruimd.

Vreemd is de aanvankelijke afwijzing wel, want op Adelbert zijn diverse gemozaïekte grafstenen te vinden die vóór 1965 zijn geplaatst. Sommige zijn van hoge kwaliteit. Deze glasmozaïeken dateren allemaal uit dezelfde periode en blijken van dezelfde maker te zijn, glazenier en beeldhouwer Frans Balendong (1911-1998), opgeleid door Joep Nicolas, dezelfde die de ramen in de begraafplaatskapel heeft gemaakt. Vanaf 1929 woonde Balendong in Haarlem, hij had een winkel in religieuze kunst, vlakbij de Sint Bavo.

Paulides

Annemiek Paulides kwam er pas in 2017 achter dat de liggende

gemozaïekte steen die op het graf van haar grootouders en tante ligt van Frans Balendong is. Afgebeeld is Jezus aan het kruis met halo. De Jezusfiguur is in wit en grijs, het kruis is in diverse groentinten, de halo is in blauw en paars. Om het geheel is een rand in diverse rood- en oranjentinten. De steen dateert uit 1957, het jaar waarin haar grootvader Gerard Paulides overleed. “Op 58-jarige leeftijd, en heel plotseling,” vertelt Annemiek. “Hij was geschiedenisleraar op het Triniteitslyceum in Haarlem en heeft onder andere Godfried Bomans in de klas gehad. Zijn vrouw, mijn oma, is 99 geworden. Zij ligt ook in dit graf, evenals hun dochter Ans. Zij overleed in 2017. De steen zag er toen werkelijk niet meer uit en moest gerestaureerd worden. Het heeft zestig jaar lang flink te lijden gehad van weer en wind, maar vooral van regenwater dat erop bleef liggen. Het mozaïek was niet gevoegd, daardoor waren er veel stukjes vanaf gesprongen.”

Annemiek heeft een artistieke achtergrond en werd daarom door de familie aangewezen om de restauratie te organiseren. “Ik had een goede band met mijn tante. We vonden elkaar in het werk – zij was docent textiele werkvormen en ik ben decor- en kostuumontwerpster –, maar ook in hoe we in het leven stonden. Ze had een geweldig gevoel voor humor en was zeer betrokken bij de mensen om haar heen. Bij zowel de uitvaart van mijn tante als bij die van mijn grootmoeder zat de kerk tjokvol. Hieraan zag je dat ze tot op hoge leeftijd nieuwe contacten zijn blijven maken.”

Ze vond een restaurateur vlakbij haar in de buurt. “Jeanine Gerlofsma. Zij maakt én restaureert mozaïeken van marmer, keramiek en glas. Ze heeft de steen prachtig gerestaureerd en

de naam van mijn tante toegevoegd, maar met een modernere lettertype. Het graf is verlengd. Er zal geen familie meer bij komen te liggen, want niemand woont nog in de buurt van Bloemendaal. Maar dit graf vertegenwoordigt een bijzonder stuk familiegeschiedenis en verdient het bewaard te blijven.” Wat ook geldt voor het bijzondere kunstwerk van Balendong. “Ik denk dat mijn tante hem destijds benaderd heeft. Zijn winkel lag dicht bij haar school, ze zal getroffen zijn geweest door zijn werk, zowel door het artistieke als het religieuze ervan. In moeilijke tijden haalde zij veel troost en kracht uit het geloof.”

Kinderen

De andere twee grafstenen waarvan zeker is dat die ook door Balendong zijn gemaakt, hebben een klein formaat en zijn voor kinderen. Beide zijn staande grafstenen en hebben daarom de jaren beter doorstaan. Het ene monument, uit 1957, voor een jongetje dat slechts twee is geworden, is prachtig in zijn eenvoud. Een groot fel rood kruis staat tegen een blauwe achtergrond met twee sterren en links en rechts van het kruis de Griekse letters alfa en omega.

Het andere mozaïek is ontroerend mooi. Het is Madonna met kind, Maria met een helder rood halo, het kind Jezus met een geel halo. Ze vullen de rechterbovenhoek en kijken verrukt naar enkele bloemen. Het kind Jezus heeft de arm gestrekt en raakt met de vingers een rode bloem met geel hart aan. De blij gezichten van moeder en kind op het graf van het vierjarig meisje dat hier begraven is, hebben een troostend effect.

Bomen hebben voorrang

Adelbert is een groene begraafplaats, was dit al vanaf het begin, want aangelegd in een bosrijk gebied. Op 30 juni 1923 bericht het *Bloemendaals Weekblad* over de eerste werkzaamheden voor de aanleg van de begraafplaats.

‘De wandelpaden krijgen een flinke breedte, nl. 3 meter. Het bosaspect blijft zoo veel mogelijk behouden, zodat het een fraai plekje belooft te zullen worden. Natuurlijk zal enig natuurschoon opgeofferd moeten worden.’

Hoeveel bomen er gesneuveld zijn is onbekend, maar om dit door nieuw groen te vervangen, bestelde Springer op 23 oktober 1923 bij Tuinarchitectuur P.J. Van Empelen te Heemstede 179 bomen en struiken voor 94 gulden. Zo’n veertien verschillende soorten, waaronder vogelkers, sneeuwbes, meidoorn en taxus.

Eens in de vier, vijf jaar worden alle bomen gecontroleerd door ‘de bomenman’, vertelt Steffens tijdens een wandeling over de begraafplaats. Het resultaat van de laatste controle ligt nog achter de kapel. “Drie bomen moesten om,” vertelt hij. “Onlangs was er een houtzaagdag waarop de stammen in stukken zijn gezaagd en binnenkort is er een kloofdag.” Adelbert kan sinds enkele jaren beschikken over een vrijwillig houthakteam van een man/vrouw of twintig. Een initiatief van Steffens. “Ik heb een scoutingverleden.” Per persoon mag er maximaal één kuub hout worden gekocht. Terwijl we wandelen wordt Steffens gebeld. Is er haardhout te koop, vraagt de beller. Ja, maar de man komt op de wachtlijst, want de vraag naar het Adelberthout is groot.

Poly

Met de controles hoopt men te voorkomen dat bomen ‘spontaan’ omvallen. Dat risico is in deze tijd van klimaatverandering groter, vanwege de vaker voorkomende en langere periodes van droogte, afgewisseld door hevige regenval en steeds heftiger stormen. En dat risico is niet geheel te vermijden.

Wie op 5 juli 2023, of de dagen daarna, de begraafplaats opliep, kon zien wat een zware zomerstorm tegenwoordig kan doen aan bomen die extra kwetsbaar zijn omdat ze al hun blad nog hebben. Storm Poly eiste diverse slachtoffers. Achter het priestergraf waren twee bomen met wortel en al uit de grond gekomen, maar *nét* niet omgevallen. Spectaculair zag het er zeker uit, zoals ze in een hoek van 45 graden bleven staan, maar ook bedreigend voor de graven in de buurt. Meer bomen waren omgewaaid, helaas ook de prachtige eik die achter het graf van Toosje stond. Steffens: “Er zat een spechtennest in.” Een boom van de buren beschadigde het hek van de begraafplaats.

In het gastenboek in de kapel heeft iemand geschreven: *‘Na de grote storm veel ravage!! Complimenten voor het snelle opruimen! Het kerkhof ziet er weer prachtig uit!!’*

In de dood is iedereen gelijk

Bloemendaal is een van de welvarendste en rijkste gemeenten in Nederland. Onvermijdelijk liggen die welvarende Bloemendalers ook op Adelbert, maar dat is niet direct zichtbaar. Er wordt niet overdreven gepronkt met de rijkdom. Ja, de ene steen is groter dan de andere en er staan

enkele monumenten die opvallen qua hoogte, breedte en aangebrachte versiering, maar dat is niets vergeleken bij wat je in veel buitenlandse kerkbestuuren kunt zien. Soms uit de weelde zich op een andere manier. Wie half juli 2023 de begraafplaats opliep, werd niet alleen geconfronteerd met de onaangename gevolgen van Poly, maar ook aangenaam verrast door een enorme witte bloemenzee vlakbij de kapel. Het graf eronder, waar de dag daarvoor iemand begraven was, was geheel onzichtbaar geworden en ook de buurgraven links en rechts waren geheel bedekt met witte kransen, bloemstukken en één roze bloemenhart. Indrukwekkend deze hartverwarmende bloemenzee. Misschien zijn eenvoudige grafstenen typisch Nederlands. Nuchter en eenvoudig, want uiteindelijk is iedereen in de dood gelijk.

Eén van die welvarende Bloemendaalse families was de familie Bispinck. Ignatius Bispinck was een van de eersten die werd begraven op Adelbert, op 13 maart 1924, in een dubbel familiegraf. De Bispincks waren eigenaren van een in 1875 opgerichte fabriek voor het verven, bleken en winden van garens aan de Korte Kleverlaan. In 1926 bracht de familie haar vermogen en bezittingen onder in een kerkelijke stichting, die als doel had rooms-katholieke werken van godsdienstige of liefdadige aard te ondersteunen. Deze stichting fuseerde in 1995 met de R.-K. Parochie van de Allerheiligste Drie-eenheid. Ignatius Bispinck was behalve fabrikant ook amateurfotograaf. Hij zette in 1917 de gehele gemeente Bloemendaal op de foto.

De mensen, welvarend of niet, moeten Adelbert delen met de bomen. “En tegenwoordig hebben bomen voorrang op de mens,” zegt Jan Steffens. Als bij een oude beuk of eik

een graf wordt geruimd, blijft die plek open. In 1925 was dat nog anders, zo blijkt uit notulen van het kerkbestuur. Eén van de kerkmeesters heeft zich geërgerd aan de wijze waarop een graf is gedolven. ‘De gegraven opening is zo groot, dat van verschillende bomen welke het graf belenden, de wortels geheel ontbloot en afgehakt werden.’ Dat mag niet meer gebeuren.

*jong, veerkrachtig en hard
is het groen
dat tussen het gras in toeven
tevoorschijn komt
een waas van kleuren
geel, paars en wit ertussen
maar niets verhullend is de pijn van de
diepzwarte aarde
op de plaats waar
eerder eeuwenoude bomen
stonden*

Van cineast tot calligraaf

Op Adelbert zijn kunstenaars ruim vertegenwoordigd, zowel ín als óp het graf. De schrijvers zijn al genoemd. De beeldhouwer Mari Andriessen (1897-1979) – bekende werken van hem zijn de dokwerker in Amsterdam, koningin Wilhelmina (in het Wilhelminapark) in Utrecht en het standbeeld van Ir. Lely aan het begin van de Afsluitdijk – was goed bevriend met Godfried Bomans. ‘*De vriendschap was voornamelijk gebaseerd op ons beider bewondering voor Tolstoi, Dickens en Mozart en op ons gevoel voor humor,*’ schreef Andriessen zelf. En wellicht schiep hun beider streng katholieke opvoeding ook een band. Andriessen ligt in een familiegraf, samen met zijn vrouw Nettie en zoon Frits. Zijn andere zoon, Maap Andriessen, ligt in het graf daarnaast, met zijn vrouw. Op beide graven staat op twee identieke sokkels een beeld van Andriessen, op het ene graf twee staande figuren waar je een echtpaar in zou kunnen zien, op het andere graf twee zittende figuren (de een zit op schoot bij de ander) in een omhelzing.

De familie Andriessen heeft veel (ook bekende) musici en kunstenaars voortgebracht in diverse generaties. Eén van de bekendste is de componist Louis Andriessen (1939-2021), een neef van Mari Andriessen. Een andere neef is de Haarlemse architect Nico Andriessen (1923-1996), die tussen 1966 en 1970 stadsarchitect van Haarlem was. Op zijn grafsteen op Adelbert staat: *Magna Res est Amor* (iets groots is de liefde), de titel van een compositie van zijn vader, de componist Hendrik Andriessen.

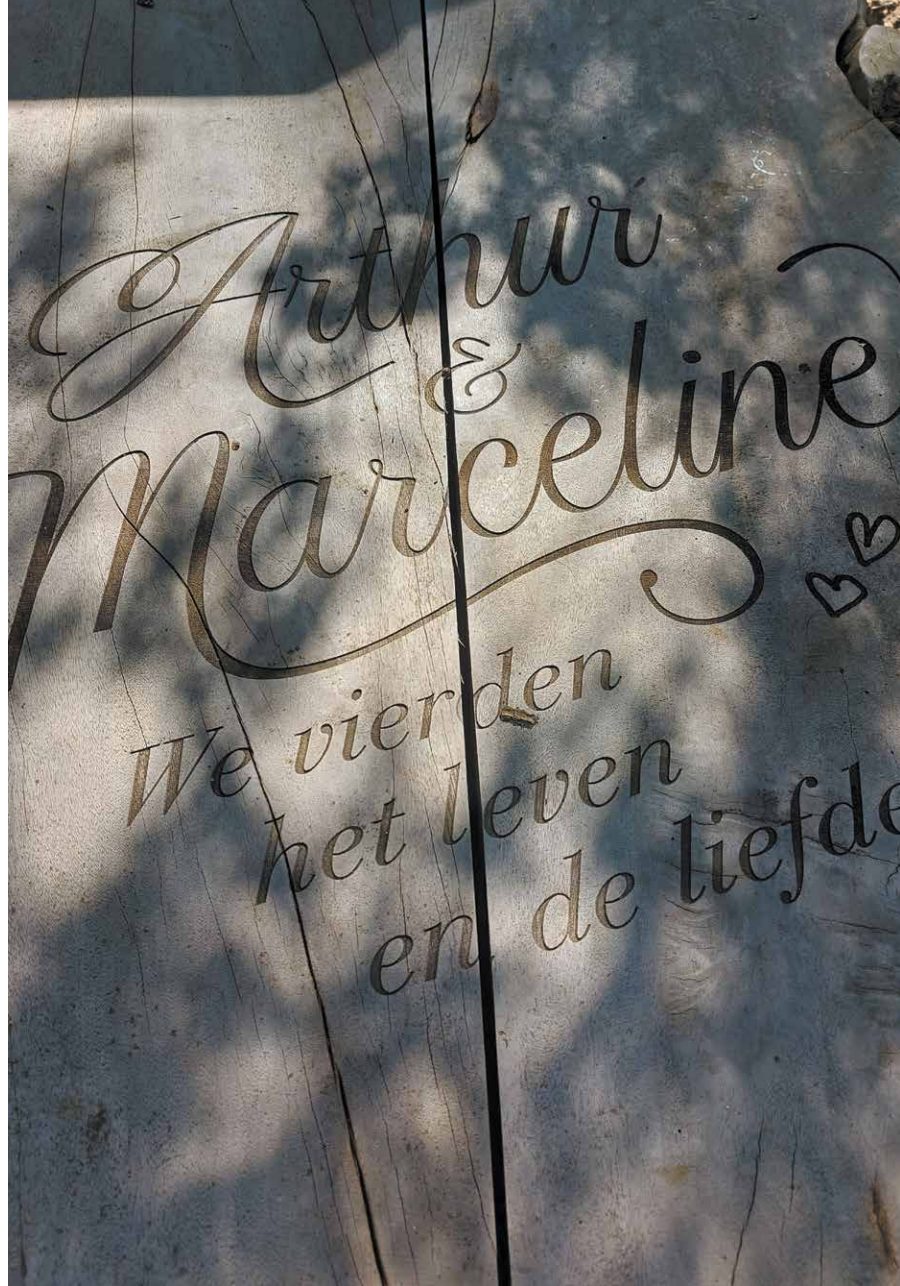
Ernst-Paul Hasselbach, de in 2008 op 42-jarige leeftijd overleden televisiepresentator (onder andere van Expeditie Robinson), was de schoonzoon van journalist Paul Witteman (wiens moeder een Andriessen was). Ook Hasselbach ligt op Adelbert. Hij overleed tijdens televisie-opnamen aan de gevolgen van een auto-ongeluk in Noorwegen, samen met zijn assistente.

Zeeschilder

Aan het graf van Oscar Mendlik (1871-1963), afgedekt door een liggende rode granieten plaat, kun je niet zien dat hier een bekende zeeschilder ligt. Hij was geboren in Hongarije, maar vanaf 1902 woonachtig in Aerdenhout. Mendlik is vooral beroemd geworden om zijn zeegezichten, schilderde ook portretten van lokale notabelen en ontwierp beschilderingen voor de Antoniuskerk in Aerdenhout.

Clémentine van Lamsweerde (1924-2015) was behalve baronesse, zoals op haar steen staat, ook kunstenaar en journaliste (gespecialiseerd in mode). Haar moeder was een Dobbelmann, van het wasmiddel Dobbelmann. In 1958 maakte ze een wandschildering voor het 225-jarig bestaan van de Koninklijke Dobbelmann over de hygiëne in het leven van de vrouw. Ze ligt in een graf samen met haar vader Clemens, die ook kunstenaar was (en jurist), haar moeder Ludovica die 103 is geworden en broertje Lodewijk die slechts zes jaar oud werd. Haar dochter is de fotografe Inez van Lamsweerde.

De plek waar architect Gerard Holt (1904-1988) en zijn vrouw liggen beslaat drie graven en wordt bedekt door vier liggende aaneengesloten natuurstenen. Op de

bovenrechterhoek van het graf staat een klein beeld van een zittende, halfnaakte vrouw. Holt heeft onder andere de Eerebegravingplaats in Bloemendaal ontworpen en de Stadsschouwburg in Nijmegen. Samen met collega Bernard Bijvoet ontwierp hij in de jaren zestig een operagebouw dat in Amsterdam-Zuid moest komen, met een hoteltoeren ernaast. Dat hotel kwam er (het Okura Hotel), het operagebouw niet. Amsterdam koos voor een muziektheater in combinatie met een nieuw stadhuis, dat werd de Stopera aan de Amstel. Holt was daar niet meer bij betrokken, architect Cees Dam wel. Die laatste was gehuwd met Holts dochter, de grafisch ontwerper Josephine Holt. Zij overleed in 2005 en ligt ook op Adelbert. Onder een grote liggende getrapte natuursteen, dat uit twee helften bestaat. Op de rechterhelft ligt een witte marmeren plaat met daarop alleen de naam Josephine – en regelmatig verse rozen. Links ligt een kleinere witte marmeren plaat, nog zonder tekst.

Levenskunstenaar

Adelbert huisvest een winnaar van de Zilveren Nipkowschijf. Piet Kaart (1929-1987) was jarenlang cameraman van de actualiteitenrubriek Brandpunt. Hij ontving de prijs voor zijn hele werk in 1967. 'Cineast' staat er op de steen onder zijn naam. En twee vervlochten trouwringen en de naam van zijn echtgenote, die nog leeft. Haar geboortedatum staat al op de steen, ze is inmiddels 93.

Er ligt nog een cineast op Adelbert, ook hier is dat trots op de steen gezet, onder de naam Albert Brosens (1924-2015). Hij was één van de zes filmers die in 1953 in opdracht van de

Amerikaanse ambassade in Den Haag de Watersnoodramp filmde.

Op veel stenen staat het beroep vermeld. 'Schrijver' staat op de steen van Louis Ferron, 'architect' bij Nico Andriessen, 'historicus' bij dr. Jan Jozef Poelhekke (1913-1985). Deze was vanaf 1950 tot 1964 directeur van het Nederlands Historisch Instituut in Rome en daarna hoogleraar was in Nijmegen. Een andere hoogleraar op Adelbert, in de Werktuigbouwkunde aan de TU Delft, is Dirk Latzko (1924-2017), hij was gespecialiseerd in de constructie van kernreactoren.

Op het graf van Jan Schalkwijk (1920-1992) staat 'calligraaf'. Schalkwijk werkte bij Vroom & Dreesmann in Haarlem als decorateur, maar zijn grote liefde was de calligrafie en dan vooral de italic. Hij zette zich in voor de verspreiding van de italic, onder andere met zijn in 1980 uitgegeven boek *Zo wordt schrijven een feest: handleiding tot het aanleren van het Italic-handschrift*. Een gemiste kans dat de tekst op zijn grafsteen niet in italic staat.

Op het graf van Jan Nelissen (1918-1987) staat 'poppenspeler'. Wikipedia noemt hem 'de grondlegger van het naoorlogse handpoppenspel in Nederland.' Ouderen kennen hem vast nog van het kinderprogramma dat hij maakte tussen 1966 en 1972 samen met marionettenspeler Feike Boschma, met (o.a.) Peentje de clown en Gompje de walrus.

Er staan niet altijd beroepen op het graf, maar soms simpelweg 'oma Boom Boom' of 'tante Miep'. Of 'moe'. Of 'troel' (wat volgens het woordenboek zowel negatief als liefkozend kan zijn bedoeld). Of 'levenskunstenaar', eentje die 92 jaar is geworden.

Nachtburgemeester

Opvallend is de grote ijzeren liggende plaat op het graf van de familie Elsenburg. Daarop de afbeelding van twee knielende engelen met grote vleugels, en profiel gezien. Met de handen devoot tegen elkaar gehouden staren ze naar een brandend haardvuur waarin een hostie met kruisteken zichtbaar is. Bovenin de plaat staat *Amstelredam* en twee data: 1345 en 1881. De afbeelding verwijst naar het Mirakel van Amsterdam, dat in 1345 plaatsvond, en de Stille Omgang, de processie door hartje Amsterdam die sinds 1881 gelopen wordt, geïnitieerd door Joseph Lousbergh en Carel Elsenburg.

In dit graf ligt de kleinzoon van de laatste, Eduardus F.X.M. Elsenburg (1909–1987), die in 1957 voorzitter werd van het ‘Gezelschap van den Stillen Omgang’, zoals zijn vader en grootvader voor hem. Zwaar leed is Elsenburg niet bespaard gebleven, want in het graf liggen ook Phonsje Elsenburg, slechts twee jaar geworden, en de elfjarige Paul Elsenburg.

Een ander graf valt op door een klein, maar prachtig detail. Op een grote liggende grafsteen voor een echtpaar (de vrouw heeft de man 42 jaar overleefd) ligt – zo’n 20 cm groot – een aandoenlijk kindje van koper op een boomblad op haar buik te slapen, het linkerbeen iets opgetrokken, de rechterhand achter op het hoofd en de linkerduim in de mond.

‘Trompe-l’oeil’ monumenten zijn er ook. Zoals een hoofdkussen aan het hoofd van een liggende grafsteen. Vanuit de verte ziet het er bedrieglijk echt uit, met kreukels en al, maar ook het kussen is uit steen gehouwen. De liggende ‘steen’ en staande

stèle op het graf van Arthur Burghout (1965–2021), eigenaar van café-restaurant Vanouds het Dorpshuys in Bloemendaal, zijn van hout, maar zijn zo bewerkt, dat je in eerste instantie denkt dat ze van steen zijn. Sierlijk zijn de letters waarin de voornamen van de overledene en zijn nog levende vrouw zijn geschreven en deze tekst: *We vierden het leven en de liefde.*

Knuffelbeer

Geplaatst op een hoge sokkel zit een kleine knuffelbeer op het graf van Joost Freijser. Freijser, overleden in 1998, was een bekende Bloemendaler. Hij was schoenmaker – de schoenhamer op de sokkel verwijst daarnaar –, evenals zijn vader en neef Frans. Die laatste heeft een winkel in Santpoort-Noord. Hij noemt zijn oom: “een goedzak, een knuffelbeer”, maar wel een die “een wild leven heeft gehad, vaak is verhuisd, veel vrienden had, veel dronk.” Hij is plotseling overleden. “Terwijl het juist op dat moment erg goed met hem ging.”

Het beeld is gemaakt door de bekende beeldhouwer Theo Mulder (1928–2017), besteld door de vriendin en een ex-vriendin van Freijser. Het beertje is niet lang geleden helemaal opgeknapt, vertelt Frans. “Daar heb ik samen met mijn broer Chris voor gezorgd, hij is steenhouwer. De beer zag er erg vergaan uit.”

Joost Freijser was voorzitter van de Winkeliersvereniging Bloemendaal-dorp, zat in het bestuur van Stichting Bloemendaal Initiatief en werd ook wel de ‘Nachtburgemeester van Bloemendaal’ genoemd, want het was jarenlang een gewoonte van hem na het werk de kroeg in te duiken. In 2001 werd op de Bloemendaalseweg ter hoogte van waar de schoenmakerij te vinden was (nr. 11) een ‘Joost Freijser-bank’ onthuld.

Toespraken verboden

Er verandert veel in honderd jaar. Graven worden geruimd, mensen worden vergeten en bomen waaien om. Ook de manier waarop de doden worden aangesproken is veranderd. **'De R.K. begraafplaats is bestemd voor de begraving van lijken van Rooms-Katholieken,'** luidt artikel 2 van het eerste reglement uit 1924. 'Lijk' is taalkundig geheel juist en het woord zit ook nog in de naam van de huidige Wet op de lijkbezorging (die bij de volgende wetswijziging Uitvaartwet gaat heten), maar tegenwoordig spreken we liever van overledenen.

Er zijn ook zaken waarvan het goed is dat ze zijn verdwenen, zoals het begraven in ongewijde aarde. Elke katholieke begraafplaats had vroeger een stuk grond, waar overledenen werden begraven die niet gedoopt waren, meestal ongedoopte kinderen, maar ook mensen die suïcide hadden gepleegd en andersgelovigen. Daar was ook een uitdrukking voor: achter de heg begraven. Op Adelbert was het: achter de kapel begraven. Op de oude plattegronden zie je dat de punt achter de kapel ongewijde grond was.

Veel katholieke begraafplaatsen hebben deze toch liefdeloze praktijk decennia later goed gemaakt door een monument op te richten voor de ongedoopte en vaak naamloze kinderen. Ook op Adelbert zal een kindermontument worden opgericht. Een monument dat van een geruimd kindergraf afkomstig is, gerestaureerd is door steenhouwer Swaalf en zo wordt hergebruikt. Het bevat een beeldhouwde afbeelding

van Jezus met kinderen en de tekst ‘Laat de kleinen tot mij komen’. Het wordt aangepast en geplaatst op een mooie plek op de begraafplaats.

Voor een graf in de ongewijde grond betaalde men minder en mocht er bij de uitvaart geen gebruik worden gemaakt van het luiden van de klok. Dat mocht alleen bij begrafenissen in gewijde grond, waarvoor – en dat is dan weer heel sociaal – de eerste klasse meer betaalde – f 2,50 – dan de tweede en derde klasse, respectievelijk f 1,50 en f 1,-. Ook sociaal: de ‘lijken van erkende armen’ werden kosteloos begraven.

Geldjagerij

In het begin was er sprake van meerdere klassen graven, 1 t/m 3 (eigen graven) en een vierde klasse met alleen algemene graven. Het verschil tussen de klassen zat in de grootte van de graven – waardoor op de 1^e klasse een groter monument kon worden geplaatst – en de plek op de begraafplaats. Het hele gebied rond kapel en priestergraf was eerste klas, evenals enkele vakken aan het andere uiteinde van de begraafplaats (behalve de randen). Daartussen lagen de tweede klas graven, de derde klasse graven waren vooral aan de randen van de begraafplaats te vinden (behalve bij kapel en priestergraf).

In het reglement van 1949 wordt al niet meer van verschillende klassen gesproken, maar ze waren nog wel zichtbaar in de grafnummering. Daarom adviseert in 1958 de deskundige van dat moment, Oosterbaan Martinus, om de nummering van de graven te wijzigen op een manier ‘welke alle mogelijke gevoeligheden vermijdt’.

In het eerste reglement staan ook de tarieven van de

graven en van een begrafenis. Bij de bepaling van de hoogte van de tarieven is gekeken naar wat er op naburige (ook gemeentelijke) begraafplaatsen betaald moest worden. Uit bestuursnotulen blijkt hoe de inkomsten uit een begrafenis werd verdeeld: 50% was voor de kerk; de pastoor en de doodgraver kregen ieder 20%; de zangers 7,5% en de koster 2,5%.

In 1949 beticht het bisdom het parochiebestuur van ‘geldjagerij’. Ze vinden dat de tarieven te sterk verhoogd zijn. Pastoor Beune reageert verbaast: ‘Ik meen goed te doen U in herinnering te brengen, dat U zelf tot deze prijsverhoging het initiatief nam.’ Het bisdom, zo memoreert hij, wilde de tarieven gelijk doen zijn aan die van de gemeentelijke begraafplaats, waarvan de tarieven net waren verhoogd. Laconiek schrijft hij: ‘Wij hebben voor de prijsregeling reeds Uw goedkeuring ontvangen.’

Mosincident

Een enkele regel is geheel verdwenen. Zoals artikel 5: ‘Het houden van redevoeringen of toespraken is door Z.D.H. den Bisschop ten strengste verboden.’

En deze: ‘Op het kerkhof en in de kapel worden kinderen alleen onder behoorlijk geleide toegelaten.’ Soms moest dat opnieuw publiekelijk onder de aandacht worden gebracht. In 1950 krijgt een rechthebbende een brief van het kerkbestuur dat heeft gezien dat die middag een van zijn kinderen mos heeft uitgegraven op het kerkhof en daarmee het graf van zijn broertje heeft omlijst. De lege plekken waar het mos was uitgegraven had hij bedekt met dorre bladeren. Streng wordt de

ouder toegesproken, dat alleen de opzichter kan bepalen waar mos eventueel gemist kan worden. 'Juist de met mos begroeide gedeelten verhogen het natuurschoon van ons kerkhof.'

Enkele dagen later staat in de plaatselijke krant een ingezonden stuk van het bestuur, die daarmee overtredingen op het kerkhof onder de aandacht wil brengen en parochianen oproept het te melden als zij iets onrechtmatigs zien. Ouders wordt verzocht hun kinderen nog eens te wijzen op het verbod de begraafplaats zonder geleide te betreden. 'Dan kan vermeden worden wat deze week nog gebeurd is, toen een meisje glijbaantje kwam spelen op de heuvel, die het priestergraf bevat.'

Honden mochten toen en nu nog steeds niet het kerkhof op.

Geen toekomst zonder verleden

Op 29 juni 1935 wordt 'juffrouw' Francisca Antoinetta Maria Peeters, 87 jaar oud, 'onder een diep blauwe lucht met een warmte gevende zomerzon voorgoed ter ruste gelegd onder de hoge bomen, te midden van de prachtige omgeving van het St. Adelbertuskerkhof te Bloemendaal.' (Aldus de *Nieuwe Haarlemsche Courant*.) Het houten kerkje te Bloemendaal waar eerder de mis was opgedragen door pastoor Willenborg was bomvol. 'Juffrouw Peeters had haar hele leven zelfs tot op hoge ouderdom zonneshijn verspreid.' [...] 'Nog éénmaal is vanmorgen duidelijk gebleken, hoe deze sublieme katholieke vrouw, pionierster voor school en organisatie in de harten van honderden een onuitwisbare plaats heeft ingenomen.'

Francisca Peeters, geboren in 1847 in Haarlem, had 'een halve eeuw het katholieke onderwijs bevorderd', schreef de *Leidsche Courant* twee dagen eerder. Ze was de oprichtster, in 1885, van een school (met lager en mulo-onderwijs) voor 'r.k. meisjes uit den deftigen stand' in Amsterdam. De school groeide snel, verhuisde meerdere keren en vanaf 1901 werden er ook jongens toegelaten. De school bestaat nog steeds en heet nu de Peetersschool, maar de katholieke signatuur is inmiddels veranderd in een interconfessionele. Wat zou de oprichtster daarvan hebben gevonden?

Francisca Peeters bleef haar hele leven actief in het onderwijs en in andere openbare taken en werd niet alleen

benoemd tot Ridder in de orde van Oranje Nassau maar kreeg ook een pauselijke onderscheiding, het erekruis Pro Ecclesia et Pontifice. Kortom, een persoon waar de begraafplaats trots op kan zijn, maar die 'eeuwige rust' op aarde bleek betrekkelijk. Uit het oude grafboek blijkt dat ze een graf heeft gekregen vlak achter het priestergraf en dat er in 1937 een tweede persoon is bijgezet, Mathilda Rosalia Honhon, 90 jaar oud. In 1951 komt ze voor op een lijst van 'adresses van personen die aangeschreven moeten worden voor het verzorgen van hun respectieve graven', in dit geval vanwege steenslag staat er bij. Wie de rechthebbende is, is nergens te vinden. En dan is er een vermelding in 1971. Omdat er geen familie is, is het monument eraf gehaald in augustus van dat jaar. Na 36 jaar is haar naam van Adelbert verwijderd en kort daarop zal ook haar graf zijn geruimd.

Echter, wie ooit begraven is op Adelbert zal er altijd blijven, in het verzamelgraf naast het opslaghuisje. De Wet op de lijkbezorging staat niet toe dat menselijke resten de begraafplaats verlaten. Soms worden die dieper in het graf geplaatst als het graf opnieuw wordt uitgegeven (schudden heet dat) of elders op een begraafplaats in een verzamelgraf, de knekelput heette dat vroeger. Op het verzamelgraf op Adelbert is een van de oudste grafmonumenten geplaatst, uit 1924: een stenen kruis met bovenin het hoofd van Christus in marmer. Het wordt nu, in aangepaste vorm, hergebruikt als gedenkteken voor alle hier ooit begravenen.

Canadees oorlogsgraf

Honderd jaar is niet lang, maar veel graven zijn al geruimd op Adelbert. Er is een oude zwart-wit ansichtkaart van de

begraafplaats uit de beginjaren. Wie deze plek vergelijkt met de situatie nu, ziet dat er veel veranderd is. Van de weinige graven die er dan zijn, zijn de meeste alweer verdwenen. Het meest opmerkelijk is het grote corpusbeeld (Jesus aan het kruis) op de oude ansichtkaart, ook dat is er niet meer.

Voor de (nog) levenden is dat jammer. Met het verdwijnen van oude grafmonumenten gaat ook een stuk geschiedenis verloren. Het huidige bestuur en de huidige beheerder zijn zich meer dan vroegere bestuurders en beheerders ervan bewust dat dit anders moet. Er zal een lijst komen met graven die men beslist behouden wil, dat kan zijn vanwege de persoon die daar begraven ligt of vanwege de bijzonderheid van het grafmonument. Want begraafplaatsen zijn als een geschiedenisboek van dorp of stad. Daarom is dat ene militaire oorlogsgraf op Adelbert belangrijk. Eind 1946 ontvangt de begraafplaats een brief van de burgemeester van Bloemendaal die navraag doet naar de Canadese soldaat Alex Joseph Donohue. Klopt het dat de man ongekiest begraven is op Adelbert, vraagt hij. 'Deze toestand zal ook Uw bestuur niet kunnen bevredigen, waar elders en van overheidswege alles wordt gedaan om hen, die voor onze bevrijding vielen, een waardige rustplaats te bezorgen.' Hij zou het op prijs stellen als de man alsnog wordt gekiest en een nieuw graf krijgt.

In januari 1947 antwoordt pastoor Beune dat op 11 mei 1945 een Canadese kapitein naar Willenborg was toegekomen en vroeg om een graf voor de dode Donohue, die dezelfde dag is begraven op Adelbert, in een deken gewikkeld. Beheerder Bersee maakte nog bezwaar, omdat er geen vergunning was verleend, 'waarop de Canadese kapitein hem een biljet ter hand

stelde met de mededeling, dat dit de begrafenisvergunning was.’ Bersee: het moet een Nederlandse vergunning zijn. De Canadees: u staat onder Canadees bestuur. De kapitein heeft het identiteitsplaatsje gehouden. Met het voorstel de militair alsnog te kisten en een waardiger graf te geven gaat het bestuur akkoord.

Donohue ligt nu op een mooie plek langs het hoofdpad vlak na de ingang van het kerkhof. Elk jaar organiseert de gemeente Bloemendaal in juni een veteranendag met een parade. Regelmatig wordt dan ook Adelbert aangedaan en wordt de *Last post* geblazen bij het graf van Donohue.

Beheerder gezocht

Adelbert heeft de crematiegolf overleefd. Decennialang nam het begraven in Nederland af tot het percentage van nu: 32% (dat waarschijnlijk zo zal blijven), 68% kiest voor cremeren. De eerste 23 jaar, tussen 1924 en eind 1946, waren er in totaal 420 begrafenis en 1946, waren er in totaal 420 begrafenis op Adelbert, een gemiddelde van achttien tot negentien per jaar. In de jaren zestig lag dit aantal rond de vijftig per jaar, met uitschieters naar boven (zestig begrafenis in 1966 en 71 in 1967). Het aantal begrafenis stabiliseert nu al jaren rond de vijftig. Er is nog genoeg plek – vijftien tot twintig graven worden jaarlijks opgezegd –, daarom worden graven ook pas geruimd als ze opnieuw worden uitgegeven.

Er vinden relatief weinig asbijzettingen plaats, een of twee per jaar en dat zullen er niet snel meer worden. “Hoewel het er in 2023 negen waren,” zegt Jan Steffens, “voor ons doen veel.” Er is geen columbarium op Adelbert, as kan worden bijgezet in een bestaand ‘normaal’ graf of in een (kleiner) urnengraf; dat is een ingegraven kunststof keldertje. Daar zijn er nu circa vijftien van, her en der over de begraafplaats verspreid.

Zal er in de toekomst ook resomatie-as worden bijgezet op Adelbert? Of de grond worden bemest met vruchtbare menselijke aarde? Resomeren (of watercrematie) en veraarden (of humusatie) zijn twee alternatieve vormen van lijkbezorging. De eerste zal worden opgenomen in de komende wetswijziging van de Wet op de lijkbezorging, voor de tweede wordt gelobbyd. Bij resomeren wordt het lichaam opgelost in

een verwarmde vloeistof. Er blijft dan (o. a.) een wit poeder over, dat lijkt op crematie-as. Veraarden is feitelijk de meest natuurlijke vorm van lijkbezorging. Het is een gecontroleerd proces waarbij het lichaam van de overledene transformeert tot vruchtbare aarde (composteert). Het zal velen ongetwijfeld vreemd in de oren klinken – zoals de meerderheid eind negentiende eeuw met afschuw reageerde op de **'Vereeniging tot invoering der Lijkenverbranding in Nederland'** –, maar het gebeurt al in enkele staten in Amerika én in Duitsland. Duurzamer dan dit kan een lijkbezorging niet worden.

Onmisbaar

Een goed bestuur is belangrijk, een goede beheerder onmisbaar. Dat ook Jan Steffens niet onsterfelijk is, weet hij zelf maar al te goed. Zijn plekje op Adelbert heeft hij al uitgezocht, naast een bankje. Zijn voorgangers liggen er ook. De eerste beheerder F.P. Bersee (1889–1967) en Harry Kroon (1931–2015). Kroon was de voorganger van Jan Steffens. “Ik heb alles van hem geleerd.”

Kroon was behalve beheerder ook koster en uitvaartondernemer, dat ging vroeger vaak samen. In een artikel uit 1981 in *Ons Bloemendaal* wordt G. van der Veldt genoemd als degene ‘die het kerkhof met veel zorg en toewijding beheert’ en H. Kroon wordt alleen als koster vermeld. Maar dat klopt niet, Kroon was toen al de beheerder en Gerrit van der Veldt (1916–1985) – ook hij ligt op de begraafplaats – was de grafdelver en hovenier. De beheerder hielp wel eens een graf delven, maar dat was niet zijn taak.

“Mijn moeder werkte samen met mijn vader op de

begraafplaats,” vertelt Christine Wesseling, de dochter van Van der Veldt. “Graven verzorgen, schoonmaken en op verzoek planten plaatsen. Ze waren er bijna elke dag. Kerkhoff, de directeur, en Harry Kroon kenden elkaar goed. Ze werden ook vrienden van mijn ouders. Voor Kerkhoff was het een nevenfunctie, hij heeft dat 25 jaar gedaan.” Ook B.J.M. Kerkhoff (1913-1992) ligt op de begraafplaats. Voor het echtpaar Van der Veldt is na de dood in 2017 van Jacoba Van der Veldt bij de schuur, waar ze altijd hun boterham aten en koffie dronken, een bankje geplaatst. Met naambordje: **Ter nagedachtenis aan Gerrit en Co'tje van der Veldt.**

Tegenwoordig onderhoudt de firma Bonarius & Wakker het groen en delft en sluit de graven.

Vrijwilligers

Evenals nu waren vroeger de taken duidelijk verdeeld tussen de beheerder en de grafdelver. De beheerder is feitelijk de coördinator, die het contact met de uitvaartondernemer onderhoudt en ervoor zorgt dat een ieder zijn taken (goed) uitvoert. Steffens: “Moeilijk precies te zeggen hoeveel tijd daar mee gemoeid is. Dat is heel verschillend. Soms gaat het om een uurtje in de week en soms heb je meerdere begrafenissen in één week. En soms heb je een uitvaartondernemer die je honderd keer belt voor van alles.” De grafdelver doet vooral het fysieke werk.

Het beheer is op vrijwillige basis. Veel bijzondere (niet-gemeentelijke) begraafplaatsen zijn afhankelijk van vrijwilligers, wil men het begraven niet te duur maken voor de meeste mensen. Zonder vrijwilligers zou de kapel niet elke

dag open zijn (dat doet ‘de openen-sluiten groep’) en zou de begraafplaats niet bestuurd en beheerd worden. En er is een groep gastvrouwen die helpen bij diverse activiteiten, zoals de kerstviering.

Steffens heeft een vervanger, voor als hij met vakantie is. “Zijn moeder werd hier begraven, kort daarna belde hij mij: wat kan ik doen op de begraafplaats?” Zijn invaller maakt ook deel uit van het team van vier voorlopers (de voorloper gaat de begrafenisstoet voor naar het graf). “Het bestuur maakt zich best al zorgen over mijn opvolging,” zegt Steffens, die eind zeventig is.

Zittend op het bankje naast zijn toekomstige rustplaats, verbaas ik mij dat zijn opvolger er nog niet is. Als ik in Bloemendaal woonde, dan wist ik het wel. Wie wil er nu niet zo vaak mogelijk over deze prachtige begraafplaats lopen en tegelijkertijd nuttig en goed werk verrichten?

*als de tijd rijp is
laat uiteindelijk
ieder boek
zich lezen*

‘Op het terrein van het vroegere buiten Dennenheuvel, te midden van het rustige geboomte en ver van het gedruis van ons drukke leven, ligt de nieuwe R.K. Begraafplaats, welke met recht de mooiste begraafplaats genoemd mag worden uit het Bisdom Haarlem.’

Haarlems Dagblad, 12 maart 1924

Honderd jaar later is R.K. Begraafplaats Adelbert nog steeds een van de mooiste begraafplaatsen van het Bisdom Haarlem, misschien zelfs van Nederland. Ontworpen door Leonard Anthony Springer, met een kapel van de Franse ‘baksteenbouwer’ Dom Bellot, en gelegen in het prachtige Noord-Hollandse duinlandschap.

Tuin van rust en stilte – een portret van de begraafplaats in woord en beeld – is een cadeau van het bestuur aan alle betrokkenen en bezoekers van de begraafplaats.

